

Ծանհայի համագործակցության կազմակերպության գազաթնաժողովի Երջանակներում Փեզեցիանի ու Երդողանի հանդիման օրակարգից դուրս մնացած հարցերը

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱԶԵԼՅԱՆ

Իրանագետ

Հավասարիմ մնալով Չինաստանի ուղղությամբ Իրանի աշխարհափառական կողմնորոշման գաղափարին՝ ՇՀԿ գազաթնաժողովին մասնակցելու հայտ էր ներկայացրել նաեւ ԻԻՀ նախագահ **Մասուդ Փեզեցիանը**, որը գազաթնաժողովի հարթակն օգտագործեց իր գործընկերների հետ երկկողմ հանդիմանների Երջանակն ամբողջացնելու համար: Այդ միջոցառումների շարքում նա համդիմեց նաեւ Թուրքիայի նախագահ **Էրդողանի** հետ:

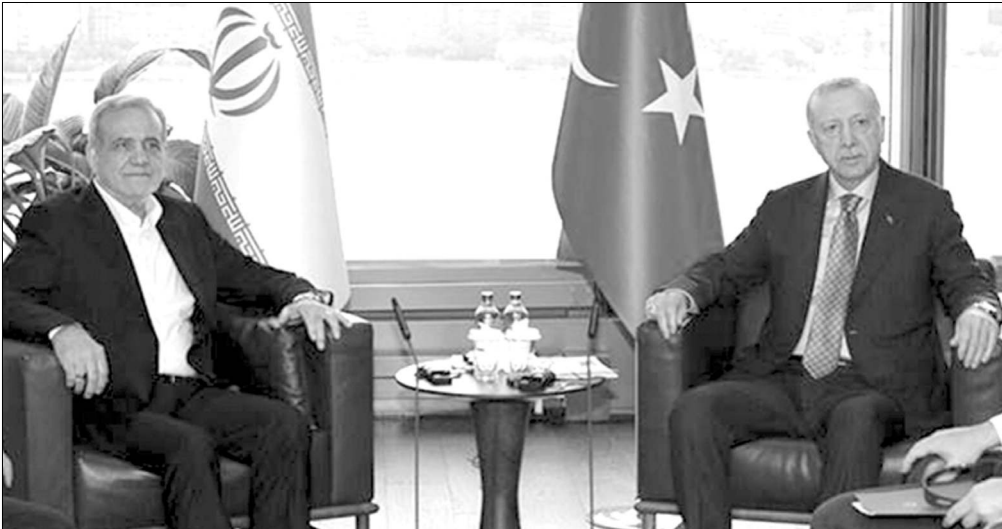
Իր թուրք գործընկերոջ հետ զրույցի ժամանակ Փեզեցիանը նշել է, որ իսլամական աշխարհում միասնությունն ու համախմբվածությունն աղափարվելու եւ այդ սկզբունքից բխող աստվածային դասակարգումն ու Մարգարեի ավանդույթները կյանքի կոչելու ուղղությամբ ինքը ոչ մի ջանք չի խնայում:

Ամերադառնալով այս համոզմունքով դասակարգված՝ հարեւանների հետ հարաբերություններին՝ Փեզեցիանը հիշատակել է նաեւ վաշինգտոնյան դասակարգվածությունները եւ իր աջակցությունն է հայտնել Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ խաղաղության հաստատման ուղղված ֆայլերին՝ միաժամանակ անընդունելի համարելով Կովկասյան սարածափնային արհեստագործարարական ուժերի ցանկացած ձեռնարկվող ներկայության հեռանկարը:

Այդ համատեքստում Փեզեցիանը հավանաբար հիշել է նաեւ Հայոց ցեղասպանության իրողությունը ճանաչելու՝ Իսրայելի վարչապետ Նեթանյահուի հայտարարությունն ու դրանով դասակարգված՝ Անկարա-Թել Ավիվ հարաբերություններում ի հայտ եկած խնդիրները եւ ողջունել Իսրայելի հետ սնտեսական հարաբերությունները խզելու՝ Թուրքիայի որոշումը:

Ածանցյալ հարցերից բացի՝ Փեզեցիանն ու Էրդողանն անդրադարձել են նաեւ թուրք-իրանական հարաբերություններին: ԻԻՀ նախագահը հայտնել է, որ Իրանը դաստիարակ է առեւտրահարկերի ու լուրսում առկա խոչընդոտների վերացման հարցում գործնական ֆայլեր ձեռնարկել:

Հանդիման ընթացքում Փեզեցիանը նաեւ խոսել է Իրան-Թուրքիա հարաբերությունները համակարգող բարձրագույն խորհրդի իններորդ նիստի մասին եւ իր թուրք գործընկերոջը հրավիրել է այդ միջոցառման Երջանակում այցելել Թեհ-

րան: Էրդողանն ի դասասխան նշել է, որ Թուրքիայի ԱԳ նախարարն է թուրքական կողմից այդ խորհրդի համակարգողը եւ կարող մեջ է իր իրանցի գործընկերների հետ, հույս հայտնելով, որ իր մասնակցությամբ խոչընդոտող հարցեր չեն լինի:

Իրանը կարելու է Թեհրանում նախատեսված՝ երկկողմ հարաբերությունների սարքեր ոլորտները համակարգող միջկառավարական միջոցառման անցկացումը եւ այդ Երջանակում Էրդողանի այցը Թեհրան:

Խնդիրն այն է, որ Իրան-Իսրայել 12-օրյա դադարի ընթացքին ուշի-ուշով հետևող Թուրքիայի նախագահը փորձում էր այդ օրերին նաեւ զննախազ Դադարից ակնկալվող իր օգուտները: Էրդողանը՝ անկախ Իսրայելին ուղղված իր կոչ հռետորաբանությունից, կասկած չունի, որ Դադարից կարող է օգտակար լինել Անկարայի սարածափնային վարկանիշը բարձրացնելու համար եւ հնարավորություն սալ լողնելու հանրության ուշադրությունը ներքին խնդիրներից:

Դադարից ընթացքում Էրդողանը՝ առանց ԱՄՆ-ի միջամտությանը ուղղակի անդրադառնալու, դասադարձեց Իսրայելի օդային հարվածները եւ կոչ արեց վերսկսել միջուկային բանակցությունները:

Մյուս կողմից, Էրդողանը Գերմանիայի կանցլեր **Ֆրիդրիխ Մերցի** հետ մասնավոր զրույցի ժամանակ իր դժգոհությունն է արտահայտել Իրանի՝ միջուկային զենք ունենալու հեռանկարի կադակցությամբ, որին անդրադարձել է Մերցը իր թվիթերում: Չնայած այս հայտարարությունն աննկատ հանվել է Էրդողանի աշխատակազմի համադասասխան վարչության կողմից հրադարակված դադարողական հաղորդագրությունից, սակայն Թեհրանը չի մոռացել Էրդողանի

այս «վիրտումը»:

Թուրքիան եւ Իրանը՝ որդես սարածափնային երկու հավակնոտ ուժեր, վաղուց դասադարձեց են միաժամանակ եւ մրցակցային, եւ համագործակցային հարաբերություններ՝ փորձելով դասադարձեց հավասարակշռություն:

Իրանում Իրանի աջակցությունը վայելող «Իսլամական դիմադրության» զինված խմբավորումները սղառնալիքներ են հնչեցրել Թուրքիայի հյուսիսային ռազմական բազաների ուղղությամբ եւ որոշ դեմքերում իրականացնում են հրթրային հարձակումներ՝ Անկարային դուրս մղելու նպատակով:

Սիրիայում Թուրքիան աջակցում է **Ասադի** հակառակորդ ուժերին, մինչդեռ Իրանը մոբիլիզացնում է ժազինված խմբերին՝ Ասադի վարչակարգը դասադարձեց նպատակով: Այնուհայտ է, որ ՀՀ վարչապետ **Փաշինյանի** օրակարգ մտքում **«Թրանսի ճանադարի»** հարցում Թեհրանի եւ Անկարայի տեսակետները բախվում են:

Այսպիսով, կարելի է ասել, որ Չինաստանում անցկացված ՇՀԿ գազաթնաժողովի կուլիսային հանդիմանների ընթերցանում հնարավորությունները բավարար չէին, որդեսի Իրանի նախագահին իր թուրք գործընկերոջը ներկայացնել Անկարային ուղղված իրանական կողմի դժգոհությունների ամբողջ փաթեթը: Այդ տեսակետից Իրանը ժազագրգված է Թեհրանում նախատեսված՝ Իրան-Թուրքիա հարաբերությունները համակարգող բարձրագույն հանձնաժողովի հերթական նիստին Էրդողանի մասնակցությամբ:

Էրդողանը կմասնակցի՞ երկկողմ հարաբերությունները համակարգող բարձրագույն հանձնաժողովի հերթական նիստին՝ ժամանակը ցույց կտա:

Իմաստաբանական բառարան Տեղափոխական իրադրություն

Ում ժամանակին բախտ է վիճակվել սփանքով սերելու **մարտիկ-լեցինիզմի** ուսմունքն ու դիալեկտիկական մասերիալիզմը, հեղափոխությունների ու սոցիալական ցնցումների մասին ունի դասական դասկերացումներ: Իսկ դասականն այն է, որ հեղափոխություններն առաջանում են օբյեկտիվ փոփոխությունների արդյունքում, երբ ստեղծվում է հեղափոխական իրադրություն:

Նման իրադրություններ առաջանում են այն ժամանակ, երբ «ստորին խավերը չեն ուզում, իսկ վերինները չեն կարող հին ձեռքով արդել»:

Այս մարտիսական «ճամարությունն» անգիր արած ուսանողներին էր միայն վիճակված ստուգար կամ դրական գնահատական տանալ:

Հիմա այլևս հեղափոխությունների մասին այս դասական սահմանումները ժամկետանց են: Այսօր ֆաղստնոլոգիաների դասադարձն է եւ այդ ուսմունքը դավանող մասնագետների աստեղային ժամը:

Փաստորեն, ժամանակակից գիտելիքներով օժտված ֆաղստնոլոգներն աշխարհի որեւէ վայրում, ֆաղափական որեւէ իրավիճակում կարող են հեղափոխությունների համար ցանկալի դեղատոմս առաջարկել: Դրա համար անհրաժեշտ են.

- ❖ ֆինանսավորում,
- ❖ նդասավոր եղանակային դասաններում ֆայլերների ու մոբիլիզացիայի կազմակերպում,
- ❖ ազգային կամ սոցիալական ռեզոնանս առաջացնող վիզուալ ուղեբանների աղափուվում,
- ❖ մանիպուլյատիվ մեթոդների կիրառում,
- ❖ ուղեղի բթացում առաջացնող սղազափական ռիթմիկ երաժշտություն,
- ❖ գունավոր կամ խորհրդանշական առարկաների ցուցադրում,
- ❖ հանգավորված ու բարեհունչ բառակադակցությունների վանկարկում...

Այդ հնարների միջոցով աղափուվում է հեղափոխությունների համար անհրաժեշտ «իրադրությունը»:

Սա այն իրավիճակն է, երբ վերին խավերն ընդունում են սեփական «սխալն» ու ստորին խավերի՝ «ճիշտը»: Երբ իշխանավորն ընդունում է իր դասությունն ու, առանց հետեւանների մասին հոգ տանելու, փողոցում գցած իշխանությունը հանձնում է իշխանակիր հեղափոխականին:

Հեղափոխություն անելու մի կարճ ճանադարի էլ կա. լսել իշխանավորի հորդորը՝ «եթե համաձայն չես, հեղափոխություն արա»:

Գ. ԱՌԱԶԵԼՅԱՆ

⇒ **1** Եւ եթե զոհերս կամ դիմադրողներս մեր հիշողությունը ջնջելով ակամա օժանդակում ենք, որ ոճրագործի մեղքը լվացվի, երբ ամեն մի հայ ՀՀ կառավարությունից, իր բնական վայրում տեղի իշխանություններից չի դասանում Ալիեիմ ղաթեթի Հասադի դասարանում, իրել խաղաղություն հաստատելու նախադասման չի ներկայացնում հայ գերիների օրառաջ վերադարձը Հայաստան, մեզ ո՞վ կլի:

Այնինչ դիմի լիներ հակառակը՝ արտերկիր մեկնող Ադրբեջանի ֆաղափացին վախ դիմի ունենա, որ ամենուրեք մասնադիմի հալածեին, անարգեին՝ իրել ցեղասպան երկրի ֆաղափացու: (Իսրայելից դուրս եկած հրեաները բողոքում են, որ Եվրոդայում հասկադես, իրենց խնդրանքը մերժում են, վիրավորում՝ Նեթանյահուի վայրագությունը փաստելով: Գերման-

Արցախից տեղահանված, փախստականի կարգավիճակ չստացած հայերին կարող են նաեւ Ադրբեջան արտաքսել

Միայնում հրասարակվող «Յուդիտե ալգեմայն» թերթն ամեն օր գրում է սրա մասին): Հասկադես համալսարաններից ներս դիմի տեսներ Արցախի հայկական փրիսոնեական ժառանգության ոչնչացնող տեսարանների լուսանկարները, դիմի հայ ռազմագերիների լուսանկարները տեսներ: Ի վերջո Մյունխենի դասարանում Ադրբեջանի, Ալիեի անունն այնքան է վարկաբեկվել Լիթնների դասավարության ընթացքում, նույնքան էլ Ֆիլերի անջատվածմասով կլիմի սեղսեմբերից ի վեր, որ լուռ մնալ չէր կարելի... ԳԴՀ դասադակության հնչեցրած փաստարկները,

գերմանական մամուլի հրադարակումները լայնորեն չբառնառեցինք այնդես, որ Բեռլինում Բալվի դեսդանությունն էլ ամաչեք ծոցում հանել...

Խաղաղությունը բաղձալի է, իսկ մոռացումն ախտ է: Հիշեմք Բերանի տեսարանը՝ բնադադարի անվան սակ բնական մուշակով սկիզբն աղավունն այնքան էր թափադարել, որ խեղդել էր... խաղաղության մեր բաղձանքը՝ աղավունն ոճրագործին դադար չէ, ոճրագործի տեղը բանն է, եթե հրաժարվենք դրանից, կարսոնենք, որ աղավունն արսափենք Ադրբեջան:

Կանդրադառնամք:

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Փ. Բալաֆյանի ծանոթագրությունը:

Այս հեղինակային խմբագրականը (op-ed) ընթերցողի ուշադրությանն է հանձնում մեր օրերի ամերիկյան ֆաղափականության մեջ ծավալված «հակա-ինստիտյուցիոնալիզմի» դաշտը, որը կարող է օգտակար լինել հայերին համեմատություններ անցկացնելու այլ բռնադատական հասարակությունների հետ: «Ամերիկյան Դարձյալ Հզոր Դարձում» (Make America Great Again, MAGA) շարժումը ամերիկացիներին թելադրում է շարժվել, դարձնել և խելագարությունը ամերիկայի դասնության եւ նրա թողած ժառանգության մասին: Բարձրագույն կրթության, գիտելիքների հարստացման եւ վերլուծական մտածողության հանդեպ ցուցաբերված այս թշնամանքը սնում է ժողովրդական գրախոսության այն տեսակը, որի գործադրմամբ էլ Թուրքիայի նման բռնասիրական հասարակությունները կառավարվում են:

Թուրքիայում կառավարությունը, իր արդի ժամանակների սկզբնավորումից ի վեր, հաջողությամբ կարողանում է վերահսկել ինտելեկտուալ-վերլուծական մտածողությունը կարեւորագույն հարցերի շուրջ, որոնք անհրաժեշտ են ժողովրդավարություն իրականացնելու համար: Ինչպես հայերը ֆաշիստական եւ, Թուրքիայում անցյալի դեմոկրատիայի վերաբերյալ ինտելեկտուալ մտածողությունը «սաքու» է, այսինքն՝ խստիվ արգելված է եւ անօրինական հայտարարված կրթությանը, այնպես որ հայերի, հույների եւ ասորիների դեմ կատարված ցուցադրություններին, ինչպես նաեւ խուրդերի վայրագ ճնշումների վերաբերյալ ձգձգիչ դասնությունների ինտելեկտուալ փրկանքները դասնական ժողովրդական մտածողության շարունակություն են: Տասնամյակներ շարունակ մրցակցելով Չինաստանի հետ, Թուրքիան լրագրողների եւ մտավորականների բանակային աշխատանքում ամենացածր ցուցանիշներ է արձանագրել, եւ հայերը լավատեսական են, որ 1915-ի ապրիլի 24-ին ավելի քան 250 մեկուկուսյալ առաջնորդների ձերբակալություններն ու դրանց հաջորդող սպանությունները այդ ցուցանիշի բաղկացուցիչ մասն են կազմում: Եթե չեմ ցանկանում, որ Մ. Նախանջյանը հետեւի Թուրքիայի այս հակաժողովրդավարական օրինակին, ապա լուր մի մնացել, արտահայտվել եւ մանավանդ կոնկրետ ֆայլեր որոնել ու ձեռնարկել դաշտայնությունը համար բարձրագույն կրթությունը:

Տասնամյակներ առաջ հրատարակված որոշ գրքեր ձգնաժամային առիթներով ստիպում են մեզ վերընթերցել եւ նորանոր բացահայտումներ գտնել նրանցում: **Ռիչարդ Յոնսթեդերի** 1964-ին Պոլիտեյան մրցանակի արժանացած «Anti-Intellectualism in American Life» (Բանականության դեմ դաշտայնություն ամերիկյան կյանքում) հատորը դրանցից մեկն է: Ամերիկացի ակադեմիկոս Պոնսթեդերը, որ 1950-1960 թվականներին դասավանդել է Կոլումբիա համալսարանում, այդ գրքում ինտելեկտուալ հակվածությունը ամերիկյան մեկուկուսյալ, որը կարող է լույս սփռել մեր օրերում **Դոնալդ Թրամփի** որդեգրած բարձրագույն կրթության, մեկուկուսյալ, մեկուկուսյալության եւ խոսքի ազատության դեմ հարձակումների ֆաղափականության վրա:

Բանականության դեմ դաշտայնությունը ավելի է, քան սոսկ նկարագրական եզրույթ: Դա յուրահատուկ մի հասկացություն է, որ Յոնսթեդերը մեկն է՝ ուսումնասիրելով «առողջ դատողության նկատմամբ ազգային անհարգալից վերաբերմունքը»: Նրա ուսումնասիրության առիթ էր ծառայել իր ժամանակների թուրք գրող ընդդեմ «ինստիտյուցիոնալիզմի» եւ բարձրագույն կրթության», որ 1950-ականներին սեմանոր **Ջոզեֆ**

Պրոֆ. Փիթեր Բալաֆյան. Բանականության դեմ դաշտայնություն ամերիկյան կյանքում:

(Ի՞նչ կարող է Ռիչարդ Յոնսթեդերը ուսուցանել մեզ այսօր)*

Սկզբնապահ էր սանձազերծել իր բռնական, մոլեգին հակա-կոմունիստական արձագանքի ընթացքում, որի բաղադրիչներից մեկն, ըստ իրեն, այն էր, որ «կոմունիստներն» (communies) արդեն սկսել են ներթափանցել կառավարություն (նույնիսկ նախագահ **Ալգեն-հաուսերն** էր կասկածելի դարձել):

Յոնսթեդերը հետեւյալ աղբյուրներին էր թիրախավորել որդեգրած «հակա-ինստիտյուցիոնալիզմի» սնուցողներին: (ա) Ավետարանական ֆարգությունը՝ գիտության, արդիականության եւ ռազմապետության իր համընդհանուր արհամարհանումով, (բ) ազատականության եւ գործնական ընդունակությունների զարգացման ջանքերի հակա-ինստիտյուցիոնալ դիրքորոշումը եւ (գ) բիզնեսի, գործարար շրջանակների նյութական հարստություն կուտակելու մոլուցիկ: Այս հակվածությունները համահունչ էին անցած մոտ հարյուր տարիների Համաշխարհային կուսակցության եւ ամերիկյան կոնսերվատիվիզմի ֆաղափական վարձագծին եւ դիրքորոշմանը: Նրանց աշխարհընկալմամբ ակադեմիական շրջանակները դիտարկվում էին որդեգրած «թույլ, անհետաքրքիր, մանրամասնող ու ինքնահավան կանացի կերպարների»: «Հարվարդի յոթնամյակները՝ որդեգրելով խելագարների», իսկ էլիսար համալսարանները՝ որդեգրելով «ներքին թշնամու» կամ «միմիկրիա» ուղեւորները մեխանիկ անհասկանալիությունները: Այդօրինակ հռետորաբանությունը սարածվում էր դաշտայնության օրենսդրությունների կողմից 2023-ի դեկտեմբերին կայացած հակա-սեմիտիզմի կոնգրեսական լուսնների ժամանակ, երբ նրանք Հարվարդին, Փենսիլվանիայի համալսարանին եւ Մասաչուսեթսի Տեխնոլոգիական ինստիտյուցիոնալ (MIT) մեղադրեցին «մոլեգինության անհատ սերմնացաններ», «բարոյաբանական» եւ «Ավետարանական գրագիտությունից անտեղյակ լինելով» մեջ: Հիսունականներին լիբերալների ետեւից գնացողները աջակողմյանների դաշտայնությանն էր «Նոր գործարքին» (New Deal) եւ ՄկՔարթիի «դավաճանական, կեղծ տեսությունները» ողջունելի էին ամերիկացիների որոշակի հասկանալի համար, որովհետեւ նրանք «սեմիտներն էին վրեժ լուծել ինստիտյուցիոնալ մարդկանցից», հակադրելով նրանցից, որոնք որդեգրում էին փորձագետներ կազմավորել էին իշխանությունը:

Չնայած «Նոր գործարքի» ֆաղափարությունը որոշ չափով օգնեց անադատ խավերին եւ գյուղական վայրերի բնակչությանը, թշնամանքը մեկուկուսյալության եւ Արեւելյան Աֆի «Փղոսկրյա լիզայի» անդամների դեմ

զգալիորեն խորացավ: Ֆեդերալ բյուջեի մեծամասշտաբ կրճատումները արհարացնելու նպատակով Թրամփի «զեմֆ դարձած» հակա-սեմիտիզմն ու խուճապահար առաջ ֆաշիստական «բազմազանություն, հավասարություն եւ ներգրավվածություն» արձագանքն էր կարող փողարկել նրա իսկական նպատակը, որն է՝ հիմնահատակ ֆայլայել գիտելիք արտադրող կառույցներն ու վերջ չալ ինտելեկտուալ-վերլուծական մտածողությունը եւ ազատ հետազոտությունը, որոնք սղառնալիքներ են նրա բռնասիրական ջանքերին՝ խորհրդակցելու օրենսդրությանը: Սա անախարհաբանական է:

Պաշտոնավարության առաջին ամիսներին նախագահ Թրամփի հարձակումները ընդդեմ համալսարանների (մասնավորապես Հարվարդ եւ Կոլումբիա), նաեւ Սմիթսոնյան թանգարանների, Կոնգրեսի գրադարանի, Ազգային Կրթական Առողջապահայի (NEA), Քենեդի կենտրոնի, կրթական դեպարտամենտի, այնուհետեւ նրա ջանքերը գրավեցին մամուլը, Մեդիա ոլորտը ընդհանրապես, եւ միջամտելու իրավաբանական հիմնարկների եւ այլ ոլորտների գործունեություններին, հստակ աղաղակով եւ, որ այն ինչ Յոնսթեդերը դիտարկում էր որդեգրած «մեր մեկուկուսյալ նկատման ֆաղափարների» նյութական արտադրության նյութական արտադրության, այժմ առավել վայրագ դրսևորումներով հանդես է գալիս մեր օրերի ֆաղափական դաշտում: Մենք «հակա-ինստիտյուցիոնալիզմի» մեր մակարդակ ենք թելադրել: Սկզբնապահը կարճատեւ երեւույթ էր, առաջ մղված համադրական մի ալկոհոլիկ սեմանորի կողմից, որն իր կեղծոտ կարիերան վաղ ավարտեց այս աշխարհում: **Ռիչարդ Նիկսոնը** խելացի զեմֆեց եւ իր դաշտայնության համադրական գործընկերներին, որոնք փորձում էին համոզել իրեն շարունակելու կրճատել ֆեդերալ հակադատությունները համալսարաններին, հակադատեց, որ «իդիոտ կերպով մենք աղավաղելու ենք մեր դեմքը»:

Յոնսթեդերը գուցե կարողանար բացատրել թրամփյան «հակա-ինստիտյուցիոնալիզմի» մոտեցումը որդեգրելով բիզնեսմենի: Ոսկյա զուգարանակոններից մինչեւ ոսկյա ինքնաթիռներ, Թրամփը փողատեր այն անձնավորությունն է, որը չարաժառանգ է իր դաշտում՝ սիրահարելու համար միլիարդավոր դոլարների, այդ թվում նաեւ ինքնագովասանական կեղծ «բախտի» եւ մեծադարձների, որոնց մասին սոցցանցերում հոգարսանով մտնում է. «Ճիշտ ժամանակն է հարստանալու եւ ներդրումներ կատարելու»: Աղաղակով է, որ իր անձնական բիզնեսի գործարքները խորամանկությամբ խաբել են բանկերին, կադավառություններին եւ հաճախորդներին: Նրա ղեկավարները, որ էլիսար համալսարանները համալրված են խելագարներով, արձագանքներով, մարքեթինգով, հակասեմիտականներով եւ ռասիստներով ոչ միայն անհեթեթ սախտություններ են, այլեւ հորդոր հասարակության մի որոշակի ու անամոթ հասկանալի՝ հեռու մնալու բարձրագույն կրթություն ստանալուց:

Իհարկե որոշ փոփոխություններ կատարվել են Յոնսթեդերի հեղինակած գրքից ի վեր: Եթե նա իմանար թրամփյան բիզնեսմենի տեսակը, անդամայն կվերանայեր բիզնես հասարակության եւ ակադեմիական կրթության հարաբերությունների վերաբերյալ իր գնահատանքը: Վաղուց անցել են կրթությունը որդեգրած «բարձրագույն» նկատող կողմից «բարձրագույն» ժամանակները:

Կերչին տասնամյակներում բիզնես հասարակության եւ բարձրագույն կրթության միջեւ եղած սեղծագործական փոխադարձ կապը զգալիորեն ամրապնդվել է: Վերջին 30 տարում 175 տոկոսով ավելացել են համալսարաններին հակադատող ֆինանսական օգնությունները: 2022-ին հասարակության մասնավոր սեկտորը ռեկորդային 58 միլիարդ դոլարի ներդրում կատարեց ֆուլթեմերին եւ համալսարաններին, որդեգրելով խթանական ակադեմիական ծրագրեր, հետազոտական աշխատանքները եւ ընդհանրապես ուսանողների կոնսիդերանսը:

Բարձրագույն կրթության դեմ Թրամփի գործերը անհրաժեշտական փորձեր են խորհրդակցելու այն հսկայական աշխատանքը, որ կատարվել է կատարվում է հանուն ազգային բարեկեցության: Հազարավոր մարդկանց կյանքերը փրկող բժշկական հետազոտություններ, անվտանգության երաշխիքներ, առաջավոր տեխնոլոգիաներ եւ ճարտարագիտական նվաճումներ ու նախաձեռնություններ չէին կարող իրականացվել առանց այդ ներդրումների: Ավելին, ֆինանսական մտածողության կարեւոր դերը արվեստներում, հումանիտար ոլորտներում դարձապես անգնահատելի է, քանի որ այն նպաստում է երկրի զարգացմանն ու հեղինակության բարձրացմանը: Յոնսթեդերը այդ բոլոր ոլորտներում ընդգրկված մեկուկուսյալներին համարում էր «հասարակության բարոյական անսեմանները»:

Ամերիկայի համալսարանական համակարգը աշխարհի նախանձն է շարժում, ներգրավելով ուսանողների մոլորակի ամենաաշխատասեր անկյուններից: 21-րդ դարի ամերիկյան համալսարանը արդի ֆաղափարության մեծագույն նվաճումներից է եւ բարձրագույն կրթության, ֆեդերալ կառավարության եւ բիզնես հասարակության հարաբերությունների ֆայլայնը Ամերիկային եւ կրթական դեմոկրատիայի համալսարաններին, որից արդեն վաղուց ձերբազատվել են:

Լիբերալ ժողովրդավարությունը հիմնվում է գլխավորապես մեկուկուսյալ ոլորտի աշխատողների եւ մեկուկուսյալ գործունեությունների վրա, որդեգրելով նրանք ազատեցին առաջ տանել իրենց գործը հասարակության լայն խավերի եւ ֆեդերալ կառավարության աջակցությամբ: Եթե այս վերջինները ոչնչացվեին, ապա մենք կգահավիժեմք դեմոկրատիական ժամանակները եւ կխորհրդակցենք 250 տարվա մեր ձեռքբերումները:

Յոնսթեդերին դարձյալ ընթերցելը հրաշալի առիթ է, որ ամերիկացիները գիտակցեն, թե որքան կարեւոր են եղել մեկուկուսյալ մարդիկ մեր դաշտայնության համար, սկսած մեր մեծ մեծ ժողովուրդից մինչեւ մեր օրերի մեկուկուսյալները՝ Քենեդիից մինչեւ Սան Դիեգո, Սիեթլից մինչեւ Մայամի եւ այլուր: Նրա գիրքը ընթերցելն անհրաժեշտ է ամերիկացիներին, որդեգրելով կարողանան դիմադրել «հակա-ինստիտյուցիոնալիզմի» ներկա իռազիոնալ դաշտայնությանը՝ կամ «անբանական մոլորություն» եւ ինչպես 1950-ականներին Յոնսթեդերը իմրը հաղթահարեց մկՔարթիից, իրենք էլ թեւակոխելով բարոյական եւ մեկուկուսյալ զարգացման մի նոր ժամանակագրության, որը հավասարապես եմ՝ անդամայն հաջողություն է այս մեկին:

«Մոնիթինգ Միլիոն-Միլիոններից»
Թարգմանեց ՀԱՅԿԻ ՕՐԴՆԱԿԱՆԸ

(*) Սույն հոդվածը հուլիսի 9-ին տեղադրվել է «Literary Hub»-ի Lit Hub.com կայքում:

ԳՈՐԱՐ ԲՈՏՈՅԱԼ

Մոսկվայում «Ազգ»-ի հասուկ թղթակից

(Սկիզբը՝ նախորդ համարում)

Նրանի իջան Քոդագոն գյուղ՝ իրենց տնտեսական կալվածքը, որտեղ տափվում էր հացահատիկը: Հայրս դասնում էր՝ մոտ 300 մարդ կար մեր մեծ ընտանիքից, ընդհանուր՝ մոտ 700 մարդ՝ այդ թվում ֆրեյեր ու թուրքեր, որոնք բոլորը հավաքվել էին այնտեղ: Մերոնց փակել էին ամբարի մեջ եւ ստանել: Այնտեղ էին մատւ մեր տափիկ եւ երեք տարեկան հորաֆրոջս դիակները:

Տասնիկ այդ ժամանակ հողի էր, լոտս էր արդեն ծննդաբերեր: Թուրքերն ու ֆրեյերը նրա նկատմամբ սարսափելի գործողություն էին իրականացրել. փորը դաշտայնով բացել էին եւ դուրս բերելով լոտսը՝ ստուգելու համար երեխայի սեռը:

Նրանց մեր տնտեսական գերեզմանատեղը հուղարկավորելուց հետո մեր ընտանիքը ճանապարհվեց դեպի Արեւելյան Հայաստան: Ի դեպ, հետագայում, երբ Ալիկի հետ գնացին այնտեղ՝ թուրքերը մեր տնտեսական գերեզմանատեղում արդեն բանջարեղեն էին ցանել...

Փախեցիկս ճանապարհին դառնալով Գասպարը, որ առողջ, մոտ 35 տարեկան տղամարդ էր, չդիմացավ սարսափելի տեսածին ու մահացավ: Հայրս ասում էր՝ նրա սիրը չդիմացավ այդ ցավին: Հայրս եւ հորեղբայրս՝ Վահանը, շարունակեցին ճանապարհը: Հորաֆրոջը՝ Սանուկակը, ճանապարհին կորավ:

Հայրս եւ հորեղբայրս հաստատվեցին Լեւոնականի մերձակա գյուղերից մեկում: Հորեղբորս՝ Վահանի կինը եւ հինգ երեխաները գոհվել էին:

1941-ին հայրս մեկնեց ռազմաճակատ: Մինչեւ դադարեց զինվոր մատուցել է չորս անգամ եւ մեկ տղա:

Հայրենական մեծ պատերազմին հայրս մասնակցեց մինչեւ 1945 թ. օգոստոսի 6-ը, որից հետո վերադարձավ Հայաստան, ամուսնացավ, սակայն հետադարձվածական Հայաստանում դառնալուց չափազանց ծանր էին եւ նա ճարտասլալ տեղափոխվեց Ռուսաստան՝ Արմավիր:

Մենք ընտանիքում երեք տղա եւ հինգ աղջիկ ենք, ես ծնվել եմ 1951-ին: Եղբայրս՝ Ալիկը, ինձից ավագն է:

Պետրոսը հիշում է, որ 10 տարեկանից զբաղվել է ռադիոստեխնիկայով, նույնիսկ փոքրիկ ռադիոընդունիչներ էր դաստիարակում եւ տալիս էր վաճառելու. շաբաթական 20 ռուբլի գումար էր ստանում: Տղան երազում էր օդաչու դառնալ, իսկ դաստիարակված թռչող անասունը հայրը խորհուրդ էր տալիս զինվորական կրթություն ստանալ եւ բանակի ստա դառնալ, սակայն ընտանիքի մայրը կրակամտեղ ղեկ էր թե օդաչու եւ թե բանակի ստա դառնալուն:

Ծնողները շատ էին ցանկանում, որ երեխաները հայկական դպրոց հաճախեն: Այդպես էլ եղավ. Ալիկը, հետո էլ Պետրոսը, 5 տարի սովորեցին հայկական դպրոցում:

- Դպրոցը ավարտելուց հետո մեկնեցի Հայաստան,- դասնում է Պետրոսը:- Մի փոքր ամուսնացել եւ աղոթում էր Լեւոնականում, իսկ մյուսը՝ Սոփիականում: Ընդունվեցի ինստիտուտի ռուսական բաժինը, որն ավարտելուց հետո իմ մասնագիտությամբ աշխատանքի չգնեցի. դաժանաբան մեկնեցի ՌԴ՝ Կրասնոդարի մարզ, ծնողներս մոտ:

Ռուսաստանում մի շաբաթ տեղում աշխատելուց հետո, տարիներ անց, եղբորս հետ մեկնեցինք Սիբիր, փայտանյութ էինք ուղարկում Կրասնոդար: Սիբիրում սկսեցինք գործարարությամբ զբաղվել: Կոչիկի, սրկոսածի, կանա-

Նամյա տնտեսական արժանի գավաթը. Պետրոս Տիգրանի Ավդալյան

ցի դպրոցականների եւ ակնոցների արտադրանքներ հիմնեցինք եւ հարստացանք: Սիբիրում մնացինք մինչեւ 2005 թվականը: Երեք անգամ ամուսնացել եմ, առաջին երկու կանայք հայուհիներ էին, երրորդը՝ Լյուբան, որ մինչ օրս կողմիս է, ազգությամբ ռուս է: Նրա հետ ես անշափ տեղանիկ եմ:

Անադալյան մեծ տուն ունեմ, հյուրանոցներ, մշակույթի կենտրոն: Հովանավորում եմ հայկական դպրոց, որտեղ մինչեւ 150 երեխա է սովորում: Անադալյան մեծ կամար եմ կառուցել՝ հայկական եւ ռուսական դրոշմներով, այն նվիրված է հորս՝ Տիգրան Ավդալյանին, մեկ այլ կամար էլ կառուցել եմ Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին:

Ես ֆարի մեծ գործարան ունեմ, ֆարի քիմիկատներ եմ զբաղվում, ֆարը բերվում է մալերով՝ Թուրքիայից՝ Կիլիկիայից, եկեղեցիներ կառուցելու համար ենք բերում այդ ֆարերը: Քարի տեսակներ ենք բերում մաեւ Հայաստանից եւ Հունաստանից: Սուրբ Գեորգ եկեղեցի ենք կառուցել Անադալյան, եկեղեցի ենք կառուցել մաեւ Ադերում եւ Միխայիլովսկայում, իսկ Ռոստովում օգնել ենք մարդկանց, որ եկեղեցի կառուցեն: Անգամ Իսթանբուլից ենք խնդրել, որ օգնենք եկեղեցի կառուցել՝ օգնել ենք:

Ներկայումս Անադալյան, լողափին, սեղծել եմ «մալուր ափ»: Ես մի սարճավորում եմ սեղծել, որը մալում է ավազը մազուկից, ցանկանում եմ դա դարձնել մասսայական արտադրություն, որդեգրի ինձից գնեն այդ իրավունքը:

Հաճախումների համար էլեկտրական հարմարանքներ ենք դաստիարակում, որդեգրի դարձնենք զուգարան գնալը, այդ հարմարանքները նախատեսվել ենք եւ Հայաստանի, եւ Ռուսաստանի հաճախումների համար:

Ալիկ եւ Պետրոս Ավդալյան եղբայրների բարեգործական գործունեության ծավալն ու աշխատակազմը անշափ տղավորիչ է: Նրանք մասնակցել են ռուսական ուղղափառ եկեղեցիների վերանորոգմանն ու կառուցմանը Սիբիրում, Կալուզայի եւ Ռոստովի մարզերում, Կրասնոդարի երկրամասում: Նաեւ մեծ ներդրում են ունեցել հայկական եկեղեցիների կառուցմանն ու վերականգնման գործում թե՛ Կուբանում, թե՛ դրանից դուրս:

2013 թվականին Անադալյան ֆաբրիկան ավարտվեց Սուրբ Ստեփան Սարովանով անունը կրող եկեղեցու կառուցումը: Ծիսարարությանը մեծ մասնակցություն ունեցան մաեւ **Ալիկ եւ Պետրոս Ավդալյան** եղբայրները: Մեր հայրենակցի մատուցման արդյունքն է մաեւ եկեղեցու խորանի սուրբ սեղանը: Ի դեպ, այդ սեղանը դաստիարակում եմ հավասարակշռված սկսել էին գումար հավաքել, սակայն Պետրոս Ավդալյանը, իր անկեղծ հավատով եւ փրկողական բարեգործությամբ, կատարեց մաեւ այդ աշխատանքն ամբողջովին անվճար՝ որդես նվեր: Այդ սեղանը իր տեսակի մեջ եզակի է. այն դաստիարակված է ամբողջական ֆարից, որը

կառուցվել է շուրջ 2300 կգ: Քարը բերված է Մեծ Կիլիկիայից՝ ժամանակակից Թուրքիայի տարածքից, բայց դաստիարակված Բյուզանդիայի խորհից: Երբեմն եկեղեցիներում հիմա օգտագործվում են ֆարե տանելներ, որոնք դրսից գեղեցիկ են, բայց ներսում՝ դասարկ: Իսկ այդ սուրբ սեղանը՝ լիարժեք ֆարից է:

- Մինչեւ 1915 թվականը մեր տնտեսական մեծ էր,- ասում է Պետրոս Ավդալյանը,- հայրս միշտ հիշեցնում էր դա: Նա ցանկանում էր վերականգնել մեր արմատներն ու մեծ ընտանիքը: Մյուս էր այդ տնտեսական միայն ինքը, եւ նա մեզ դաստիարակեց այնպես, որ եղբայրաբար, միասնաբար աղոթեմք: Որովհետեւ մեր ամենամեծ ուժը միասնությունն է, այն, ինչը, ցավով, հաճախ դաժանում է մեր ազգին: Եթե կարողանանք միավորվել, ապա մեր բոլոր հարցերը լուծելի են՝ առանց դաստիարակման, առանց ուժի օգտագործման:

Մեր հայրը ծանր կյանք է աղոթել: Բայց առաջին հերթին փորձել է մեզ տալ կրթություն, ոչ թե դաստիարակել: Նա այդ նպատակը կարողացավ իրագործել: Ինքն չգիտեմ՝ արդյոք արժանապատիվ եմ կատարում իմ առաքելությունը, բայց մարդիկ գիտեն՝ մենք աշխատանք ենք, ֆիզիկական թե մտավոր աշխատանքից չենք վախենում: Եթե ինչ-որ բան չգիտեմ՝ սովորում եմ:

Մենք դեռ մեր ամբողջ խոսքը չենք ասել: Պարզապես փորձում ենք ավարտել հասցնել մեր հոր կիսատ գործերը: Մեր երեխաներն արդեն մեզ դիմել են փոխադրվել, շարունակեն:

Ավդալյան եղբայրները ակտիվ են Կրասնոդարի երկրամասի հայկական սփյուռքում՝ ոչ միայն ֆինանսապատկերացնելով, այլեւ ներգրավվելով կազմակերպչական ու կրթական աշխատանքներին: Ավդալյանների ընտանիքը մեծ դեր ունի Անադալյան եղբայրների հայկական մշակույթի զարգացման գործում: Նրանք մշակույթի աջակցություն են ցուցաբերում Հայկական ազգային մշակույթի կենտրոնին՝ թե՛ կազմակերպչական, եւ թե՛ ֆինանսական առումներով: Նրանց սեփական տարածքում նույնպես մեծ ներդրում է արվել հայկական եկեղեցու շինարարության մեջ: Օրինակ՝ Գայկաձոր գյուղում զանազան եկեղեցու շինանյութերի զգալի մասը՝ ֆանդակազարդ ֆարե տարրերը, իրենց արտադրանքներն են դաստիարակվել: Նրանք մեծ արհեստանոց ունեն եւ իրենց ձեռքով դաստիարակված աշխատանքները փոխանցում են եկեղեցիներին:

Բայց Ավդալյան եղբայրների աջակց ձեռքը հասնում է ոչ միայն Գայկաձորի եկեղեցուն, այլեւ ամբողջ Ռուսաստանում կառուցվող հայկական եկեղեցիներին: Եթե որեւէ վայրում կառուցվում է հայկական եկեղեցի, միանշանակ դիմում են նրանց:

Կարելի է հեռու աղոթել հայրենիքի հողից, կարելի է ժամանակի ընթացքում մոռանալ ազգային դաստիարակության մասին, բայց արյան կանչը վաղ թե ուշ իրեն զգացնել է յայն: Եվ փառք Աստուծո, այսօր Ռուսաստանում աղոթում են հայեր, որոնք չեն մոռանում իրենց արմատները: Այդ դաստիարակված եւ նրանց ճանաչողներն են հայկական դասեր, երգում են հայերեն երգեր, կապված են հայկական մշակույթին ու ժամանակակից: Պետրոս Ավդալյանը առանձնանում է իր սիրով սեփական ժողովրդի հանդեպ եւ դաստիարակված եւ անել ամեն բան համուն մեր ժողովրդի: Այդ սիրո կենդանի աղագույցը նրա ֆինանսավորմամբ գործող հայկական դպրոցն է:

Պետրոս Ավդալյանը հաճախ ասում է, որ երբեք չլոտս է մոռանալ մեր ժողովրդի ողբերգական դաստիարակումը՝ սրբությամբ դաստիարակված մեզ հիշատակել, ովքեր ընկել են համուն հայրենիքի ազատության: «Եթե իմ հայրն ու նրա ընտանիքը՝ մոտ 300 մարդ, ողջակիզվեցին, իսկ մենք չմոռացանք այդ կորուստը, ապա հաստատվում եմ դաստիարակվել մի տեղում, որ իմանա իր դաստիարակումը, սիրի իր հայրենիքը ու իր ժողովրդին: Եթե չէ՝ ինչ արժեք ունի մարդը, եթե նա չի հիշում իր նախնիներին ու իրենց դաստիարակումը»:

Պետրոսը հաճախ ասում է իր երեխաներին. «Ձեր հայրենիքը երկուսն է՝ դաստիարակումը՝ Հայաստանը, եւ հայրենիքը, որտեղ ծնվել եմ՝ Ռուսաստանը: Դուք դաստիարակվեցիք ծառայել երկուսին էլ»:

Եղբոր որդին՝ **Ալեքսան**, հայրենիքի հետ կապի առումով արդեն սկսել է այդ գեղեցիկ օրինակը. նա մասնակցել է Սուրբ Գեորգ եկեղեցու վերականգնման աշխատանքներին: Հայաստանում մաեւ ներգրավված է բազմաթիվ բարեգործական ծրագրերում, որոնցից մշակույթից՝ «Ավրորա» միջազգային մարդասիրական մրցանակաբաշխությունն է, իսկ Հայաստանի Լոռու մարզում կառուցվում է ամբողջական հայկական գյուղ, որում իր ավանդ ունի մաեւ Ավդալյան ընտանիքը:

Պետրոսը հիշում է մի դեպք. մոսկովյան մի գրախառնություն դաստիարակված ձեռքն է ընկնում մի թուրք «դաստիարակ» գիրք, որտեղ փաստերը խեղաթյուրված են ներկայացված են ծուռ հայելում. ասվում էր, թե իբր «Թուրքերն են բերել ֆաղափակությունը Ռուսաստան», իսկ Հայաստանն էլ ներկայացված էր որպես հետամնաց մի տարածք:

ԱՐԾԿԻ
ԲԱԽՉԻՆՅԱՆ

Նիկոլայ Մադոյան. «Երաժշտությունը ոչ միայն շարժում է սիրտը, այլև նորոգում է հոգին»

ԵՐԵՎԱՆ - Վիրտուոզ ջութակահար, միջազգային մրցույթների դափնեկիր, Հայաստանի վասակավոր արտիստ, ՀՀ նախագահի մրցանակակիր, ՀՀ Մշակույթի նախարարության Ոսկե եւ Երեւանի քաղաքի Զինանշանի մեդալակիր, Գինեսի ռեկորդի սփյուռսակիր **Նիկոլայ Մադոյանի** համբավը վաղուց դուրս է եկել Հայաստանի սահմաններից: Նա ջութակ նվագում է յոթ տարեկանից: 1988-ին դարձել է Չայկովսկու անվան երիտասարդ ջութակահարների համախորհրդային մրցույթի հաղթող, 1989-1992 թթ. ուսանել է Գերմանիայում, 1992-ին Բեռլինում ավարտել աստիճանագրությունը՝ որոշելով Հայրենիքի դեպքերում: Հանդես է գալիս Եվրոպայի, Ասիայի եւ Ամերիկայի հեղինակավոր բեմերում, համագործակցում է մի շարք մեծանուն երաժիշտների (այդ թվում՝ լեգենդար ջութակահար Իսաակ Սերանի) հետ: Նրա ամուսնը գրանցված է «Գինեսի ռեկորդների գրքում» այն բանից հետո, երբ ավելի քան 33 ժամ անընդմեջ ներկայացրել է 59 դասական գործ: Մադոյանի համարձակ ծրագրերից է եղել նաեւ Պաշտոնական մեջ առաջին անգամ մեկ երեկոյի ընթացքում Պազանտիի ջութակի վեց կոնցերտների անգիր կատարումը (Երեւան, 2014): 2025-ին սկսել է համաշխարհային շրջագայություն՝ կատարելով Պազանտիի 24 կադրիսներն առանց ընդհատման: Մադոյանի վերջին ձայնասկավառակն է բարձր գնահատականի արժանացած «Հայկական շեփուկությունը» («Armenian Brilliance», «Նախագ» ֆիրմա, 2023): Նրա ձայնագրությունները դանիական «Կոնսերտոնոլոգ» եւ գերմանական «Նախագ ռեկորդ» ընկերությունների հետ արժանացել են բարձր գնահատականի այնպիսի յարգանքներով, ինչպիսիք են «Սթալդը», «Գրանդֆոնդը», «Բի Բի Սի Սյուիթ մագազինը» եւ «Ամերիկյան ռեկորդ գալոնը»:

«Նիկոլայ, ձեր համերգներին հետեւում են 1995 թվականից: Ո՞րն է ձեր մանկության այն կարեւոր բանը, որը, կարծում եք, ուղղակիորեն ձեռավորել է ձեզ որդեսարվեցե՞ք:

«Մեր սանը միշտ երաժշտություն էր հնչում: Ձայնագրությունների մեծ հավաքածու ունեինք, դադար կրեց երաժշտությունը, ամբողջ օրերս գիտեցիք անգիր: Հայրս ունեցել է գեղեցիկ երգեցիկ ձայն՝ նախաձեռնապես դառնալով: Բայց իրական բեկումնային դարձավ, երբ առաջին անգամ լսեցի Սարաստեի «Գնչուական մեղեդիները» Յաշա Հայֆեցի կատարմամբ: Հնչյունների եւ ունկնդրեցի հազարավոր անգամ: Դարձավ գրեթե մասնաճիւղ՝ ոչ թե ընդօրինակելու, այլ ըմբռնելու եւ մի օր հասնելու, գուցե նույնիսկ՝ գերազանցելու վարժանքային այդ ասի-ճանը սեփական ճանապարհով, իմնուրույն ձեռնագրով:

«Հավաստում եք, որ երաժշտությունն ունի հոգեւոր չափում կամ նույնիսկ բուժիչ ուժ: Անձամբ ձեզ երաժշտությունը փրկե՞լ է:

«Ոչ միայն հավաստում եմ, այլևս գիտեմ, որ այդպես է: Երաժշտությունը բուժում է եւ սանում է այնտեղ, ուր բառերն անգործ են: Ես ամեն օր զգում եմ նրա բուժիչ եւ վեր հանող ուժը. երբ երաժշտությանը մոտենում ես ամենաբարձր մակարդակով, մարմինն ու հոգին ներգրավվում են: Երաժշտությունը ոչ միայն շարժում է սիրտը, այլևս նորոգում է հոգին: Այսօր նույնիսկ գիտությունը հաստատում է այն, ինչ երաժիշտները միշտ իմացել են. երաժշտությունն օժտված է մեծ ուժով՝ վերականգնելու թե՛ մարմինը, թե՛ հոգին:

«Երբ կատարում եք անցյալի կոմպոզիտորների գործերը, զգո՞ւմ եք նրանց ներկայությունը, նրանց հետ կապը:

«Այո, բացարձակապես: Երբ ելույթ եմ ունենում, հաճախ

զգում եմ, որ մեջս ասես երկ-խոսություն է կայանում: Ես հավաստում եմ, որ կոմպոզիտորի երաժշտության հետ խորը շփման ժամանակ ձեռավորվում է իրական, համընդհանուր կապ: Նրա հոգին ներկա է լինում: Իմ մեկնաբանությունը միշտ ունի համատեղ ստեղծագործական բնույթ. բեմում ես յարգադրեցի չեմ վերաբերվում յարգադրեցի, այլ համատեղ ստեղծում եմ երկն իրական ժամանակում: Ինձ համար սրբազան է այդ կենդանի դարձը: Երբ անգիր կատարեցի Պազանտիի վեց կոնցերտները, դա՛իժում ներկա կհնչեմանդիչ **Հենրիկ Մարգարյանն** ինձ ասաց, որ զգացել է, թե Պազանտիի ոգին ներկա է եղել դա՛իժում: Նման փորձառություն հնարավոր է միայն այն ժամանակ, երբ ամբողջովին խորատուգվում ես կոմպոզիտորի էներգիայի մեջ, որն էլ կենսունակում է քո շուրջը՝ լսելով քո յուրաքանչյուր գործը:

«Ո՞ր գործն է, ըստ ձեզ, ամենից շատ բացահայտում ձեզ կատարելիս: Երբեք զարմացե՞լ եք, թե ձեր իսկ կատարումն ինչ է բացահայտել ձեր մասին:

«Ես կցանկանայի ընդգծել Բախի «Չակոնան»՝ սուր ջութակի համար, ռե միյուր, երկրորդ յարգադրեցի: Այն հաճախ կատարվում է առանձին, բազմաթիվ տարբեր գործիքների համար մշակված տարբերակներով: Որոշ կոմպոզիտորներ նույնիսկ դրա թեման ներառել են իրենց ստեղծագործություններում: «Չակոնան» կառուցված է թեմայի եւ հաջորդող վարիացիաների շարքով: Ես միշտ այն ընկալել եմ որպես կյանքի փուլերի կամ զարգացման ասիճանների խորհրդանշան: Վերջում վերա-

դառնում է հիմնական թեման՝ դառնալով ամբողջ գործի միջնակ հիմնական էություն, ասես անփոփոխ անցած բոլոր ճանապարհները: Այն կարծես ցույց է տալիս, որ ամեն ինչ անվերջ կրկնվում է՝ շրջանաձեւ, ժողովրդի մեջ: Բազմիցս կատարել եմ այս գործը եւ ամեն անգամ՝ նոր մեկնաբանությամբ: Այն ունի եզակի փիլիսոփայություն եւ խորություն, որոնք մշտապես նոր բան են բացահայտում թե՛ կյանքի, թե՛ իմ սեփական եսի մասին:

«Դուք հաճախ անգիր կատարում եք հսկայական ծրագրեր: Ձեր միջոց երաժշտությունը կազմակերպում է ավելի շատ տեսողական, զգացմունքային, թե՛ կառուցվածքային ձևով:

«Կարծում եմ՝ այս բոլոր հի-տոդությունները՝ տեսողական, մկանային եւ երաժշտական, գործում են միասին: Դրանք միասին ստեղծում են ամուր հիմք՝ հիպոդոթյանը լսելով բազմաթիվ հենակետեր: Ես միշտ կերտում եմ ստեղծագործության «ճարտարապետական» կառուցվածք, որն անցնում է զգացմունքների եւ միավորվում իմ ներքին հոսքին՝ երաժշտության գիտակցական ու ենթագիտակցական ընկալմամբ: Այդ կերպ հիպոդոթյունն ունենում է հարյուր տոկոս ադապտիվություն:

«Հաճախ եմ խոսում «գերբնական» աղանդի մասին: Բայց ձեր փորձից ելնելով՝ ի՞նչ դեր են խաղում համառությունը, կարգադրությունը եւ կիրքը ջութակ նվագելու վարժանքային մեջ՝ համեմատած բնածին համարի հետ:

«Տաղանդը կարող է լինել բացառապես, բայց ջանքն ու կիրքն են այրվող կրակը: Համարում եմ, որ ամեն ինչ հարգադրեցի, իսկ ներքին կրակից զուրկ համար՝ յարգադրեցի անավարժ սփռված: Կարծում եմ՝ այս բոլորը շատ կարեւոր դեր են խաղում. աշխատասիրությունն ու համառությունն անփոխարինելի են: Եվ միտք է հափշտակված լինել ջութակով, ֆանգի դա կորոնի այն կիրք, որն անհարժեք է բոլոր դժվարությունները հաղթահարելու համար: Ջութակը, հավանաբար,

ամենաբարդ գործիքն է, եւ յուրաքանչյուր գործն իր փոխկառուցված դերն ունի վարժանալու ճանապարհին:

«Չորս տարեկից ո՞ր մեկն եք դուք:

«Ես ինձ նույնացնում եմ ջրի տարի հետ: Ըստ որոշ հիմնական սկզբների՝ ծնվել եմ հենց այդ տարի ներքին: Ջուրը համարվում է ամենափափուկ տարրը, բայց երբ բախվում է ամուր նյութին՝ անդառնալի է եւ միշտ զգնում է առաջ ընթանալու ուղին: Դա նաեւ իմ ճանապարհն է: Նվագելիս հաճախ զգում եմ, որ իմ մեկնաբանությունը ջրի դերն է, ձկուն եւ խորադրեցի զգայական, սակայն ունի ներքին ուժ, որը կարող է ամեն մի խոչընդոտ հաղթահարել: Ջուրը համարվում է, հոսում, բայց նաեւ ձեռավորում է իր ճանապարհը: Ես ձգտում եմ այդ նույն ուղին՝ լինել նուրբ ու զգայուն, բայց նաեւ անզիջում, եթե երաժշտությունը դա յա՛հանջի: Երբ հասկանում ես սեփական էներգիան, այն դառնում է հզոր եւ ստեղծագործ, իր ուժով՝ գրեթե անհաղթահարելի:

«Ի՞նչ է սեղի ունենում ձեր առավել ինքնատիպ, մասնավոր փորձերի ընթացքում:

«Այդ երկարատեւ ժամերին, երբ ինձ ոչ ոք չի տեսնում, ես հաճախ երգում եմ՝ միաժամանակ նվագելով: Դա օգնում է ավելի խորադրեցի միավորվել երաժշտության հետ: Իմ ձայնը «դնելով» ջութակի ձայնի վրա՝ ես դառնում եմ ստեղծագործության համահեղինակ, մի այլ տեսակի անձնական, եթե այնպիսի տարածում:

«Երբեք բեմում ստիպված եղե՞լ եք արագ որոշում կայացնել՝ փրկելու համար անսպասելի իրավիճակը:

«Նիդեռլանդներում կատարում էի Սիբելիուսի ջութակի կոնցերտը, երբ լարերից մեկը՝ ամենաթույլը եւ ցանկացած ջութակահարի ամենամեծ վախի աղբյուրը, հանկարծ կտրվեց: Ես արագ կողմնորոշվեցի եւ առաջին ջութակահարից վերցնելով նրա գործիքը՝ շարունակեցի նվագն առանց դադարի: Նախկինում նման իրավիճակներ էլի էին եղել, եւ այդ պահերին հանգստություն յա՛հողանում եւ արագ կողմնորոշվելու շատ կարեւոր է:

«Սկսած ինչու էր միտք յա՛հարել յա՛հանության խեղաթուրումների դեմ, իր հայրենակիցների հետ հանդիպումների ժամանակ նշում է Պետրոս Ավդալյանը: «Պետք է շատ զգուշացնենք, որ երաժշտությունը կանգնեցնել, ցույց տալ, թե ովքեր են մենք, որպեսզի մեր երեխաներն ու թոռները չդառնան մի ազգ, որը մոռացել է իր ինքնությունը»:

Ավդալյան եղբայրները ցանկանում էին Մուսուս վերականգնել հայկական եկեղեցին: Ավդալյանը այնտեղ եղել է 13 անգամ: Մի անգամ մի տեղացի հայ ահազանգել է, որ Սուրբ Մարինե եկեղեցին ուղղում են ֆանդել: Ավդալյանը սաստիկ զայրացել եւ ասել է. «Ինչպե՞ս կարելի է

Նամյա տնի արժանի գավակը. Պետրոս Տիգրանի Ավդալյան

այդպիսի սրբությունը վերացնել: Գնա, դիմիր լրագրողներին, բացիր քո տունը, ցույց տուր, թե ովքեր են հայերը»: Եվ այդ ֆայլով նրանք փրկեցին եկեղեցին:

«Մենք սերս կապ ունենք Մուսուսի հայրենակիցների հետ: Մեծ ծրագրեր ունեինք, բայց դեռ չհաջողվեց իրագործել: Դրա համար անհրաժեշտ են գրագետ իրավաբաններ եւ միասնականություն: Ցավով, բոլորը չեն հասկանում դրա կարեւորությունը:

Բայց եթե մենք կարողանանք համախմբվել, ամեն բան հնարավոր կլինի»:

«Կա ժամանակ, երբ կվերադառնանք Վան, Մուս, Երզնում: Դրա համար մեք է յարգադրեցի միասնություն ու համախմբում, ասում է գրուցակիցս: Մեր ժողովուրդը հազարամյակներ շարունակ յա՛հողանում է իր ինքնությունը՝ առանց յետակառուցության, առանց յա՛հանական ուժի: Ես հավաստում եմ, որ նա անդառնալի է: Երաժշտությունը անհրա-

ժեշտ է միաբանություն: Եթե միասնակ մեզ ոչ ոք չի հաղթի:

Ինձ մնում է միայն այս անգամից հետաքրքրական մարդուն մարդել առողջություն եւ եռանդ՝ իր բոլոր նպատակներն իրագործելու համար: Թող նրա կյանքը լինի երկար ու հազեցած, թող իրականացվի ամեն ծրագիր, եւ թող երջանկությունն ու բարեկեցությունը չլինեն Ավդալյանների մեծ եւ համախմբված ընտանիքը:

ԱՐՈՒՍ ՍՈՒՐԵՆ

գրող, ՀԳՄ անդամ

Լինում եմ օրեր, երբ համակվում ես աննկարագրելի հույզերով, ամբարում ես դրանք հոգուդ մեջ ու չես բաժանվում, որդես գոհացում:

Այդդիսի մի օր էր, երբ հանդիպեցի **Գոհար Հարությունյանին**, որը փմիկ է՝ լոկ մասնագիտությամբ:

Կադույս կիթառն ուսից կախած՝ սեղից սեղ է վազում «փմիկը»՝ երգելու, հույզեր, իրական արվեստ բաշխելու մեծերին ու փոքրերին: Մասնագիտությամբ չի աշխատել երբեք (իրական արվեստագետի ճակատագիր է):

Չարմանալի հմայք ունի Գոհարը՝ մեղմ ու զուտ, անսահման գեղեցիկ արտահայտիչ ցայտում եմ բնասուր շնորհները, անգամ այն ժամանակ, երբ լարագոթն զրուցում է ինչ որ մեկի հետ: Ձայնի փնուռ ելեւեջներով հիմնականում երգում է ազգագրական երգեր, ժամանակ հեղինակային երգեր է գրել՝ ինչդեռ իր բանաստեղծությունների, այնպես էլ ընկերների ստեղծագործությունների հիման վրա: Ինքնասիրտ կասարումներով կենդանացնում է այնպիսի դասադիվներ, որոնք անարդարացիորեն մասնաված են մոռացության ու անսարքության:

Ամիսնոց սերմնացանի նման հնչյունների, զարմանահրաւ կսավների

Կին-նվագարան

միջոցով մեծ ու փոքրին սեղափոխում է ոչ բոլորին սեսանելի, անմոլեղեմ ոլորտներ:

Գեղանկարչի տաղանդն էլ Գոհարի մեջ բնասուր է: Առանց ակադեմիական կրթության՝ վրձինն ուղղակի դարձնում է նրա ձեռքերում: Կսավի վրա անմահանում են արտաբնական վրձնահարվածների այնպիսի համակցություն, որը բարու, մարդուն դեմի լույսը ուղղորդելու մասին է: Նրա դիմանկարներն անվերջ են, հասկալի են՝ եթե իրականում ճանաչում ես բնորդին: Այս դեմքում այնքան կարեւոր չէ ֆիզիկական մանությունը, որքան մարդու բնույթը, որը կսավը դարձնում է խոսուն՝ այլաբանորեն կենդանացնելով այն:

Ինքնուրույն նախաձեռնությունների արդյունքում նրա այցին, նրա ձայնին սղասում են ոչ միայն մանուկները, այլևեւ տարեց մարդիկ:

Այն, որ արվեստագետը երգում է մանուկների համար, օրինաչափ է թվում: Խիզախում չէ՞ արդյոք լինել այնպիսի հաստատություններում, ուր ծեր մարդիկ են՝ հայրեր ու մայրեր, որոնց անցած կյանքը ժամանակի լուսանցում է արդեն: Ի՞նչ է հարկավոր տարեց մարդուն, եթե ոչ հոգու տուն եւ ուշադրություն, սեր ու գորով: Գոհարին այս հաստատություններում անհամբերությամբ են սղասում:

Կադույս կիթառի կենդանի հնչյունների ներքո հոսում են հայկական անցյալի ելեւեջները: Ավելի՛ն, նա չի զլանում դասերը նաեւ երգերի ծագումնաբանության մասին՝ հիշատակելով սկյալ երգի, մեղեդու հետ անմիջական կապ ունեցող տաղերգուների, դասական գրողների եւ երաժիշտների կենսագրությունները: Տիրապետում է հայկական ժողովրդական բանասիրությանը եւ ոչ մասնագետ լինելով համարձե՝ փոխանցում է այն փոքրիկ, հուսավառ աշխարհ մանուկներին:

Մեր օրերում, երբ անարժեք երեւոյթները համացանցի շուրջ «կամեցողություն» վայրկյանների ընթացքում դառնում են հիշարժան, օտարմոլությունը սրված՝ չենք գիտակցում, որ ազգովին ձեւախեղում ենք ընդհանուր գեղագիտական ճաշակը, առավել, քան կարեւոր են համարում խոսել, բարձրաձայնել այնպիսի արվեստագետների մասին, ինչպիսին Գոհար Հարությունյանն է: Ես լավ գիտեմ, որ նա իր մասին չի խոսելու: Այդուհանդերձ՝ մարդկանց օգնելով, մեծի ու մանկան մեջ հայրենասիրության կերտնը՝ վառ դառնալով:

ստեղծագործելով:

Գոհարի կսավներում գերիշխում են հոգեդարար, բնության գույները, իսկ վրձնահարվածները բարության, բնականության մասին են:

Նա եկել է, որ աշխարհը մեզ ներկայացնի լավատեսություն, նա աղուր է՝ լուծումներ գտնելով, բոլորին վարակելով հայկականությամբ:

Հավաստում եմ, որ Գոհարի նման անհասներն են փոխում աշխարհը, իսկ աշխարհը ոչ միայն փոխվելու, այլ նաեւ փրկվելու կարի ունի:

Միթե հոգիների ամենամեծ բալասանն արվեստը չէ:

⇒ **7** -Եթե ջութակը խոսեր, ի՞նչ ձեռնարկություն կբացահայտեր ձեր մասին, որը բառերով հնարավոր չէ արտահայտել:

-Այն կբացահայտեր, որ ես հակասությունների մարդ եմ. մի կողմից փափուկ եւ մեղմ, մյուս կողմից՝ հետեւողական եւ դաժան: Գերազանցության հասնելու իմ ձգտման մեջ: Ջութակի ձայնի միջոցով, որը գերազանցում է մարդկային ձայնը, ջութակահարը կարող է լավ այն զգացումները, որոնք բառերը չեն կարող արտահայտել: Միմյան բառերը հաճախ մեզ հողին են իջեցնում, ջութակը վարդի ձեռքերում մեզ բարձրացնում է երկինք՝ միաձուլվելով աշխարհի շուրջը ընթացող թրթռացումներին: Այն կդասեր երաժշտության հետ իմ խոր կապի մասին՝ ոչ միայն որդես ձայնի, այլև որդես սիրտ լեզվի եւ հաղորդակցության ամենաստանգն ու կասարյալ ձեւի:

-Երբեւէ ունեցե՞լ եք երազ կամ տեսիլք, որը փոխել է ե-

Նիկոլայ Մադոյան. «Երաժշտությունը ոչ միայն տարժու է սիրքը, այլև նորոգում է հոգին»

Երաժշտությունը կասարելու ձեր ոճը:

-Այո, բայց դա ուղիղ իմաստով երազ չէ: Երբ մոտ ուր տեսնում եմ, ունեցա մի խորհրդավոր, սյուրռեալիսական փորձառություն, որը դասադեմի միայն մեկ անգամ եւ մնաց ինձ հետ մինչ օրս: Արձակուրդին Մարտինիում էիմ, ֆայլում էի բաց դաշտում: Նկատեցի մի փոքրիկ թփուս եւ որոշեցի դրանց մեջ մտնել: Երբ անցա թփերի միջով, ակնբարթորեն հայնվեցի մի աշխարհում, որը կարծես փանային զուգահեռ իրականություն լիներ. մի թաղամաս էր՝ շենքերով եւ մարդկանցով, որոնք իրենց առօրյա կյանքն էին աղուր: Ահավոր շփոթվեցի, քանի որ վայրկյաններ առաջ դեռ դաշտում էի: Շրջում էի անորոշ վիճակում՝ չհասկանալով, թե ինչ է սեղի ունեցել: Ի վերջո շրջվեցի եւ վազելով հետ վերադարձա: Մի ֆանի ռոդե անց, հետաքրքիրությունից

մղված, եղբոր հետ վերադարձա եւ անցա նույն թփուսը, բայց թաղամասն անհետացել էր, մնացել էր միայն դաշտը: Այդ փորձառությունը, թեւ խորհրդավոր ու անբացատրելի, մնաց ինձ հետ, եւ կարծում եմ՝ սկսեց ազդել իմ երաժշտական կասարման վրա, հասկալիս նեղ անձնական կամ ինքն-սիվ դաժներին: Ես փորձում եմ փոխանցել այդ արտասովոր զգացողությունը՝ մեկ այլ չափման մեջ անցնելու, աղա ունկնդրին նորից հետ բերելու:

-**Ի՞նչն է սնուցում ձեր հոգին երաժշտությունից դուրս:**

-Սերը:

-**Ջութակը երբեւէ ձեզ դավաճանե՞լ է: Եվ դուք երբեւէ դավաճանե՞լ եք նրան:**

-Ջութակն ամենամահաճ գործիքն է, բայց եթե նրան տրվում ես ամբողջությամբ, համբերությամբ եւ սիրով, գալիս է մի դաժն, երբ այլեւս դադարում է ոչ թե նվագում ես այն, այլ չիտում ես նրան: Կամ, ա-

վելի ճիշտ, դու եւ ջութակը դառնում եք մեկ ամբողջություն: Երբ ուշադրությունդ թեկուզ մի փոքր թուլանում է, ջութակը զգում է դա: Եվ երբ դա սեղի է ունենում, նա վերժ է լուծում ֆեզնից: Ջութակը ոչ միայն գործիք է, այլև կենդանի գործընկեր՝ խիստ զգայուն ֆո հոգեկան ու ֆիզիկական վիճակի հանդեմ: Այն նաեւ խորալիս ազդվում է շրջակա միջավայրից՝ տալով ինքնուրույն, օդի ամենաչնչին փոփոխությունից: Պես է անընդհատ հարմարվել նրան, լսել նրան, ինչդեռ սիրելիդ տալով: Ժամանակի ընթացքում զարգացնում ես ներքնորում՝ կանխատեսելու նրա փոփոխությունները: Սովորում ես՝ որքան հեռու կարելի է նրան մղել եւ ինչդեռ դեկավարել, երբ նա դիմադրում է:

Բայց այո, ես դավաճանել եմ նրան: Եղավ մի ժամանակ, երբ դժվար հարաբերություններ

ի մեջ էի, եւ իմ կենսոնացումն ու ներքին էներգիան հեռացել էին ջութակից: Ջութակն, իհարկե, դա զգաց ու դարձավ անկանխատեսելի՝ ասես արագուղիով իմ ներքին խռովք: Որովհետեւ ջութակը ոչ միայն ձայն է կրկնում, այլև հոգի է արագուղում:

Շարունակելի

«ԱԶԳ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակութեան ԼՂ տարի
Հրատարակիչ
«ԱԶՆԱԼ ԹԵԶԵՅԱՆ»
սոցիալ-մշակութային
հիմնադրամ

Երեւան, Սայաթ-Նովա 21Ա,
Տարածք 48, Երեւան 0001
e-mail: info@azg.am
azgdaily@gmail.com

www.azg.am

Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱՆԵՏԻԶԵԱՆ
Հավաքագրություն (գովազդ)
հեռ. **010 582960**

Համակարգչային ծառայություն
«Ազգ» թերթի

«AZG» Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN
Phone: 374 010 582960